

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra)

6 iulie 2017*

„Trimitere preliminară — Transport — Norme comune pentru operarea serviciilor aeriene în Uniune — Regulamentul (CE) nr. 1008/2008 — Dispoziții privind stabilirea tarifelor — Articolul 22 alineatul (1) — Articolul 23 alineatul (1) — Informații impuse la prezentarea tarifelor oferite publicului — Obligația de a indica cuantumul real al taxelor, tarifelor, impunerilor, tarifelor suplimentare și comisioanelor — Libertatea de stabilire a tarifelor — Facturarea unor tarife de administrare în cazul anulării rezervării unui zbor de către un pasager sau al neprezentării la îmbarcare — Protecția consumatorilor”

În cauza C-290/16,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție, Germania), prin decizia din 21 aprilie 2016, primită de Curte la 24 mai 2016, în procedura

Air Berlin plc & Co. Luftverkehrs KG

împotriva

Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband eV,

CURTEA (Camera a patra),

compusă din domnul T. von Danwitz, președinte de cameră, domnii E. Juhász și C. Vajda, doamna K. Jürimäe și domnul C. Lycourgos (raportor), judecători,

avocat general: domnul M. Wathelet,

grefier: doamna X. Lopez Bancalari, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 15 martie 2017,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Air Berlin plc & Co. Luftverkehrs KG, de M. Knospe, Rechtsanwalt;
- pentru Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband eV, de P. Wassermann, Rechtsanwalt;
- pentru guvernul german, de K. Stranz și de T. Henze, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: germana.

— pentru Comisia Europeană, de W. Mölls, de K.-P. Wojcik și de F. Wilman, în calitate de agenți, având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general, pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 22 alineatul (1) și a articolului 23 alineatul (1) din Regulamentul (CE) nr. 1008/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 septembrie 2008 privind normele comune pentru operarea serviciilor aeriene în Comunitate (JO 2008, L 293, p. 3).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Air Berlin plc & Co. Luftverkehrs KG (denumită în continuare „Air Berlin”), pe de o parte, și Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband eV (Uniunea Federală a Organizațiilor și Asociațiilor de Consumatori, denumită în continuare „Bundesverband”), pe de altă parte, în legătură cu o acțiune în încetare introdusă de Bundesverband împotriva unor practici ale Air Berlin referitoare la afișarea prețurilor și la condițiile generale de vânzare care figurează pe site-ul său internet.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Directiva 93/13/CEE

- 3 Articolul 3 alineatele (1) și (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273) prevede:

„(1) O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.

(2) Se consideră întotdeauna că o clauză nu s-a negociat individual atunci când a fost redactată în prealabil, iar, din acest motiv, consumatorul nu a avut posibilitatea de a influența conținutul clauzei, în special în cazul unui contract de adeziune.

[...]”

- 4 În conformitate cu articolul 6 alineatul (1) din această directivă, „[s]tatele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze [a se citi «potrivit dispozițiilor sale»], în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive”.

Regulamentul nr. 1008/2008

- 5 Potrivit considerentului (16) al Regulamentului nr. 1008/2008:

„Clienții ar trebui să fie în măsură să compare efectiv prețurile serviciilor aeriene ale diferitor companii aeriene. Prin urmare, prețul final care urmează să fie plătit de către client pentru serviciile aeriene cu punctul de plecare în Comunitate ar trebui să fie indicat în orice moment și să includă toate tarifele, impunerile și comisioanele. [...]”

- 6 Articolul 2 din acest regulament prevede:

„În sensul prezentului regulament, se aplică următoarele definiții:

[...]

18. «tarife pentru transportul aerian de pasageri» înseamnă prețurile exprimate în euro sau în moneda locală, care trebuie plătite transportatorilor aerieni sau agenților acestora sau altor vânzători de bilete pentru transportul pasagerilor prin intermediul serviciilor aeriene, precum și condițiile în care se aplică aceste prețuri, inclusiv remunerarea și condițiile oferite agențiilor și alte servicii auxiliare;

[...]”

- 7 Articolul 22 din regulamentul menționat, intitulat „Libertatea de stabilire a tarifelor”, prevede la alineatul (1):

„Fără a aduce atingere articolului 16 alineatul (1), transportatorii aerieni comunitari și, pe bază de reciprocitate, transportatorii aerieni din țări stabilesc în mod liber tarifele pentru transportul aerian de pasageri și, respectiv, de marfă pentru serviciile aeriene intracomunitare.”

- 8 Articolul 23 din acest regulament, intitulat „Informare și nediscriminare”, prevede la alineatul (1):

„Tarifele pentru transportul aerian de pasageri și, respectiv, de marfă, aflate la dispoziția publicului larg, includ condițiile aplicabile atunci când sunt oferite sau publicate sub orice formă, inclusiv pe internet, în cazul serviciilor aeriene oferite de pe un aeroport situat pe teritoriul unui stat membru în care se aplică tratatul. Prețul final care urmează să fie plătit este indicat în orice moment și cuprinde tariful aplicabil, precum și toate tarifele, impunerile, tarifele suplimentare și alte comisioane aplicabile, care nu pot fi evitate și sunt previzibile în momentul publicării. Pe lângă precizarea prețului final, se specifică cel puțin următoarele:

(a) tariful pentru transportul aerian de pasageri, respectiv de marfă;

(b) taxele;

(c) tarifele de aeroport și

(d) alte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane, precum cele referitoare la securitate sau carburant,

în cazul în care la tariful pentru transportul aerian de pasageri, respectiv de marfă s-au adăugat elementele enumerate la [articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b), (c) și (d)]. Suplimentele de preț opționale sunt comunicate în mod clar, transparent și lipsit de ambiguitate la începutul oricărui proces de rezervare, iar acceptarea lor de către client se face pe baza alegerii clientului.”

Dreptul german

- 9 Articolul 307 alineatele 1 și 2 din Bürgerliches Gesetzbuch (Codul civil), în versiunea aplicabilă faptelor din litigiul principal (denumit în continuare „BGB”), prevede:

„(1) Dispozițiile care figurează în condițiile generale de vânzare sunt nule în cazul în care defavorizează în mod disproporționat partenerul contractual al utilizatorului, cu încălcarea obligației de bună-credință. [...]

(2) În cazul în care există dubii, se va prezuma că există un dezavantaj disproporționat în cazul în care o dispoziție

1. nu este compatibilă cu ideile fundamentale ale reglementării legale de la care se îndepărtează sau
2. limitează drepturi și obligații esențiale care rezultă din natura contractului, astfel încât realizarea obiectivului contractual este amenințată.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 10 La 26 aprilie 2010, Bundesverband a simulat o rezervare pe site-ul internet al Air Berlin pentru un zbor dus de la aeroportul Berlin-Tegel (Germania) la Köln (Germania). În prima etapă a rezervării a fost afișată o listă care prezenta, sub forma unui tabel, legăturile aeriene posibile la diferite prețuri. După selectarea uneia dintre legăturile aeriene, un tabel care conținea diferite elemente și prețurile acestora indica printre altele o sumă de 3 euro cu titlu de „Taxe și tarife”. La o altă simulare de rezervare efectuată de Bundesverband pe același site internet, la 20 iunie 2010, pentru un zbor dus-întors de la Berlin-Tegel la Frankfurt pe Main (Germania), a apărut o sumă de 1 euro cu titlu de „Taxe și tarife”.
- 11 Potrivit Bundesverband, cuantumul taxelor și tarifelor astfel cum erau indicate pe site-ul internet al Air Berlin erau mult mai mici decât cele efectiv datorate de compania aeriană în temeiul baremurilor tarifelor de aeroport ale aeroporturilor în cauză și, prin urmare, erau de natură să inducă consumatorul în eroare. Întrucât a considerat că această prezentare era contrară articolului 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008, Bundesverband a sesizat Landgericht Berlin (Tribunalul Regional din Berlin, Germania) cu o acțiune în încetarea acestei practici.
- 12 În cadrul aceleiași acțiuni, Bundesverband a contestat de asemenea legalitatea clauzei cuprinse la punctul 5.2 din condițiile generale de vânzare ale Air Berlin, care pot fi consultate pe site-ul internet al acesteia (denumite în continuare „condițiile generale de vânzare”), care prevede că Air Berlin percepe, cu titlu de tarif de administrare, o sumă de 25 de euro per rezervare și per pasager din suma care trebuie rambursată acestuia din urmă atunci când nu s-a prezentat la zbor sau când și-a anulat rezervarea. Bundesverband a explicat că această dispoziție încalca articolul 307 din BGB, în măsura în care dezavantaja în mod nejustificat cocontractanții companiei aeriene. Aceasta a adăugat că Air Berlin nu poate să solicite plata unor tarife distincte pentru îndeplinirea unei obligații legale.
- 13 Landgericht Berlin (Tribunalul Regional din Berlin, Germania) a admis cererea Bundesverband și a obligat Air Berlin, sub sancțiunea aplicării unor măsuri coercitive, pe de o parte, să înceteze să indice, la rubrica „Taxe și tarife”, la afișarea prețurilor zborurilor pe pagina sa de internet, sume care nu corespund celor pe care această companie aeriană trebuie să le plătească efectiv și, pe de altă parte, să elimine punctul 5.2 din condițiile sale generale de vânzare.
- 14 Întrucât apelul formulat de Air Berlin la Kammergericht Berlin (Tribunalul Regional Superior din Berlin, Germania) a fost respins, această companie aeriană a declarat recurs la Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție, Germania).

- 15 Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție) ridică, în primul rând, problema interpretării care trebuie dată articolului 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008. Astfel, având în vedere jurisprudența Curții, această instanță are îndoieli cu privire la conformitatea afișării prețurilor pe site-ul internet Air Berlin cu cerințele impuse de această dispoziție.
- 16 În al doilea rând, instanța menționată solicită clarificări cu privire la interpretarea articolului 22 alineatul (1) din acest regulament pentru a stabili dacă regula prevăzută de această dispoziție, potrivit căreia transportatorii aerieni stabilesc în mod liber tarifele pentru transportul aerian de pasageri și tarifele pentru transportul aerian de marfă pentru serviciile aeriene din cadrul Uniunii, poate justifica impunerea, prin condițiile generale de vânzare ale Air Berlin, a unor tarife distincte pentru pasagerii care nu s-au prezentat la un zbor sau care și-au anulat rezervarea.
- 17 În aceste condiții, Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Articolul 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul (CE) nr. 1008/2008 trebuie interpretat în sensul că, la publicarea tarifului pentru transportul aerian de pasageri, transportatorii aerieni trebuie să indice valoarea efectivă a taxelor, a tarifelor de aeroport și a altor tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane indicate la literele (b)-(d) și nu le pot indica parțial în tariful pentru transportul aerian de pasageri, prevăzut la litera (a) din această dispoziție?
- 2) Articolul 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008 trebuie interpretat în sensul că se opune aplicării unei dispoziții naționale referitoare la dreptul condițiilor comerciale generale, întemeiată pe dreptul Uniunii, potrivit căreia în cazul clienților care nu s-au prezentat pentru un zbor sau care au anulat rezervarea unui zbor nu se poate percepe separat niciun tarif de administrare?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 18 Prin intermediul primei întrebări preliminare, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă articolul 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008 trebuie interpretat în sensul că, la publicarea tarifelor pentru transportul aerian de pasageri, transportatorii aerieni trebuie să indice valoarea efectivă a taxelor, a tarifelor de aeroport, precum și a celorlalte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane indicate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b)-(d) din acest regulament și, în consecință, nu pot indica în mod parțial aceste elemente în tariful pentru transportul aerian de pasageri, prevăzut la articolul 23 alineatul (1) a treia teză litera (a) din regulamentul menționat.
- 19 Articolul 23 alineatul (1) a doua teză din Regulamentul nr. 1008/2008 prevede că, la publicarea, inclusiv pe internet, a tarifelor pentru transportul aerian de pasageri și, respectiv, de marfă, „[p]rețul final care urmează să fie plătit este indicat în orice moment și include tariful pentru transportul aerian de pasageri sau tariful pentru transportul aerian de marfă aplicabil, precum și toate tarifele, impunerile, tarifele suplimentare și alte comisioane aplicabile care nu pot fi evitate și sunt previzibile în momentul publicării”. Articolul 23 alineatul (1) a treia teză din acest regulament prevede că, pe lângă precizarea prețului final, trebuie specificate tariful pentru transportul aerian de pasageri, respectiv de marfă, precum și taxele, tarifele de aeroport și alte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane, precum cele referitoare la securitate sau carburant, în măsura în care aceste elemente s-au adăugat la tarifele pentru transportul aerian de pasageri și de marfă.

- 20 Potrivit Air Berlin, transportatorii aerieni nu sunt obligați să afișeze separat cuantumul taxelor, al tarifelor de aeroport și al celorlalte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane, enumerate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b)-(d) din Regulamentul nr. 1008/2008, în cazul în care aceste elemente sunt incluse în tariful pentru transportul aerian de pasageri, menționat la articolul 23 alineatul (1) a treia teză litera (a) din acest regulament. Air Berlin consideră astfel că numai prețul final este determinant pentru a permite clientului să compare diferitele prețuri propuse de transportatorii aerieni.
- 21 Bundesverband, guvernul german și Comisia Europeană susțin, la rândul lor, că articolul 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008 obligă transportatorii aerieni să precizeze valoarea diferitor componente ale prețului final.
- 22 Trebuie amintit că, în vederea interpretării unei dispoziții de drept al Uniunii, trebuie să se țină seama nu doar de termenii acesteia, ci și de contextul său și de obiectivele urmărite de reglementarea din care face parte această dispoziție (Hotărârea din 19 iulie 2012, *ebookers.com Deutschland*, C-112/11, EU:C:2012:487, punctul 12 și jurisprudența citată).
- 23 Din termenii articolului 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008 rezultă că obligația de a preciza cel puțin tariful pentru transportul aerian de pasageri, precum și taxele, tarifele de aeroport și celelalte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane atunci când aceste elemente au fost adăugate la tariful pentru transportul aerian de pasageri completează obligația care rezultă din articolul 23 alineatul (1) a doua teză din acest regulament de a indica prețul final (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 ianuarie 2015, *Air Berlin*, C-573/13, EU:C:2015:11, punctul 44).
- 24 Prin urmare, contrar a ceea ce susține Air Berlin, invocând în special considerentul (16) al Regulamentului nr. 1008/2008, un transportator aerian care ar menționa numai prețul final nu ar îndeplini cerințele articolului 23 alineatul (1) a treia teză din acest regulament, din moment ce acestea impun să se indice valorile diferitor elemente care compun acest preț.
- 25 Această concluzie nu este repusă în discuție de argumentul invocat de Air Berlin, potrivit căruia însuși modul de redactare a articolului 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008 ar obliga transportatorii aerieni să precizeze elementele enumerate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b)-(d) din acest regulament numai „în cazul în care la tariful pentru transportul aerian de pasageri [...] s-au adăugat [aceste elemente]”, iar nu atunci când acestea au fost incluse în tariful menționat.
- 26 Astfel, articolul 2 punctul 18 din Regulamentul nr. 1008/2008, care definește noțiunea „tarif pentru transportul aerian de pasageri”, nu menționează taxele, tarifele de aeroport și celelalte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane ca fiind elemente incluse în tariful menționat. De aici rezultă că transportatorii aerieni nu sunt autorizați să includă aceste elemente în tariful pentru transportul aerian de pasageri pe care au obligația să îl specifice în temeiul articolului 23 alineatul (1) a treia teză litera (a) din acest regulament.
- 27 Contrar a ceea ce susține de asemenea Air Berlin, o astfel de interpretare a articolului 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008 nu poate avea ca efect să lipsească de sens această dispoziție. Astfel, segmentul de frază „în cazul în care la tariful pentru transportul aerian de pasageri [...] s-au adăugat elementele enumerate la [articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b), (c) și (d)]” urmărește în mod vădit să distingă cazul în care transportatorii aerieni aleg să pună aceste elemente în sarcina clienților lor de cel în care aleg să le suporte ei înșiși, obligația de a preciza elementele respective existând numai în primul caz.
- 28 Rezultă din cele ce precedă că diferitele elemente care compun prețul final care trebuie plătit, vizate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008, trebuie să fie întotdeauna aduse la cunoștința clientului sub aspectul cuantumului pe care îl reprezintă în acest preț final.

- 29 Această interpretare este susținută de examinarea atât a obiectivelor urmărite de reglementarea din care face parte dispoziția în discuție în litigiul principal, cât și a contextului său.
- 30 Articolul 23 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008 urmărește să asigure în special informarea și transparența prețurilor pentru serviciile aeriene cu originea într-un aeroport situat pe teritoriul unui stat membru și contribuie, în consecință, la asigurarea protecției clientului care recurge la aceste servicii. În această privință, articolul menționat prevede obligații de informare și de transparență în ceea ce privește în special condițiile aplicabile tarifelor pentru transportul aerian de pasageri, prețul final care urmează să fie plătit, tariful pentru transportul aerian de pasageri și elementele prețului care nu pot fi evitate, sunt previzibile și se adaugă la acesta, precum și suplimentele de preț opționale aferente unor servicii care vin în completarea serviciului aerian propriu-zis (Hotărârea din 18 septembrie 2014, Vueling Airlines, C-487/12, EU:C:2014:2232, punctul 32).
- 31 Or, obiectivul de informare și de transparență a prețurilor nu ar fi atins dacă articolul 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008 ar trebui interpretat în sensul că oferă transportatorilor aerieni alegerea fie de a include taxele, tarifele de aeroport, celelalte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane în tariful pentru transportul aerian de pasageri, fie de a indica aceste diferite elemente în mod separat.
- 32 În plus, o interpretare diferită a articolului 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008 ar fi de natură să priveze această dispoziție de orice efect util. Astfel, pe de o parte, o includere parțială în tariful pentru transportul aerian de pasageri a elementelor menționate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b)-(d) din Regulamentul nr. 1008/2008 ar însemna să se precizeze numai sume care nu au legătură cu realitatea. Pe de altă parte, o includere completă a acestor elemente în tariful pentru transportul aerian de pasageri ar avea ca efect faptul că suma indicată cu titlu de tarif pentru transportul aerian de pasageri ar putea fi egală cu prețul final care urmează să fie plătit. Or, obligația de a preciza prețul final care urmează să fie plătit este prevăzută deja la articolul 23 alineatul (1) a doua teză din acest regulament.
- 33 În sfârșit, trebuie să se examineze argumentul Air Berlin potrivit căruia indicarea cuantumurilor reale ale elementelor vizate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (c) și (d) din Regulamentul nr. 1008/2008 ar fi imposibilă, întrucât aceste cuantumuri ar fi necunoscute la momentul rezervării zborului.
- 34 În această privință, trebuie arătat că, atunci când cumpără un bilet, clientul trebuie să plătească un preț final, iar nu unul provizoriu. În consecință, deși cuantumul anumitor tarife sau al anumitor impuneri, tarife suplimentare sau comisioane, precum cele referitoare la carburant, nu poate fi cunoscut cu exactitate, astfel cum susține Air Berlin, decât după efectuarea zborului, iar uneori chiar după mai multe luni de la acest zbor, cuantumul taxelor, al tarifelor de aeroport și al celorlalte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane, menționate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b)-(d) din Regulamentul nr. 1008/2008, care trebuie să fie plătite de client corespund estimării făcute de transportatorul aerian la momentul rezervării zborului.
- 35 În acest sens, articolul 23 alineatul (1) a doua teză din Regulamentul nr. 1008/2008 prevede de altfel că componentele prețului final care urmează să fie plătit de client sunt, pe lângă tariful pentru transportul aerian de pasageri sau tariful pentru transportul aerian de marfă, toate tarifele, impunerile, tarifele suplimentare și alte comisioane aplicabile „previzibile în momentul publicării”.
- 36 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul nr. 1008/2008 trebuie interpretat în sensul că, la publicarea tarifelor pentru transportul aerian de pasageri, transportatorii aerieni trebuie să indice, în mod separat, cuantumul datorat de clienți cu titlu de taxe, tarife de aeroport și alte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane vizate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b)-(d) din acest

regulament și, în consecință, nu pot include, nici măcar parțial, aceste elemente în tariful pentru transportul aerian de pasageri, prevăzut la articolul 23 alineatul (1) a treia teză litera (a) din regulamentul menționat.

Cu privire la a doua întrebare

- 37 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere urmărește în esență să afle dacă articolul 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008 trebuie interpretat în sensul că se opune ca aplicarea unei reglementări naționale de transpunere a Directivei 93/13 să poate conduce la a declara nulă o clauză cuprinsă în condițiile generale de vânzare, care permite să se perceapă tarife de administrare forfetare separate de la clienții care nu s-au prezentat la un zbor sau care și-au anulat rezervarea.
- 38 Instanța de trimitere consideră că punctul 5.2 din condițiile generale de vânzare, care prevede încasarea a 25 de euro per pasager și per rezervare cu titlu de tarif de administrare în cazul anulării rezervării unui zbor la tariful economic sau în caz de neprezentare la îmbarcarea într-un astfel de zbor dezavantajează în mod nejustificat clienții Air Berlin și, în conformitate cu articolul 307 alineatul 1 din BGB, este nul.
- 39 Instanța de trimitere precizează de asemenea că articolul 307 alineatul 1 prima teză și articolul 307 alineatul 2 punctul 1 din BGB transpune în dreptul german articolul 3 alineatul (1) și articolul 6 alineatul (1) primul segment al primei teze din Directiva 93/13.
- 40 În această privință, Air Berlin susține în observațiile sale scrise că, pentru a considera drept abuzivă clauza care figurează la punctul 5.2 din condițiile generale de vânzare, instanțele germane de primă instanță și de apel s-au întemeiat exclusiv pe dreptul național, iar nu pe dreptul Uniunii.
- 41 Trebuie amintit că, în cadrul unei trimeri preliminare, Curtea este abilitată să se pronunțe numai asupra interpretării sau a validității dreptului Uniunii în raport cu situația de fapt și de drept astfel cum este descrisă de instanța de trimitere pentru a da acesteia din urmă elementele utile soluționării litigiului cu care este sesizată (a se vedea în acest sens Hotărârea din 27 aprilie 2017, A-Rosa Flussschiff, C-620/15, EU:C:2017:309, punctul 35).
- 42 În aceste condiții, trebuie să se răspundă la a doua întrebare preliminară pornind de la premisa, care este cea a instanței de trimitere, potrivit căreia reglementarea națională care urmărește să protejeze consumatorii împotriva practicilor abuzive, și anume articolul 307 din BGB, în temeiul căruia clauza care figurează la punctul 5.2 din condițiile generale de vânzare este considerată de instanța de trimitere drept abuzivă, este întemeiată pe dreptul Uniunii în măsura în care această reglementare transpune Directiva 93/13.
- 43 Instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă, având în vedere Hotărârea din 18 septembrie 2014, Vueling Airlines (C-487/12, EU:C:2014:2232), trebuie să se considere că libertatea recunoscută transportatorilor aerieni de a stabili tarifele pentru transportul aerian de pasageri, potrivit articolului 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008, se opune ca o reglementare națională care transpune dreptul Uniunii în materie de protecție a consumatorilor să se aplice unei asemenea clauze.
- 44 Fără a fi necesară pronunțarea cu privire la aspectul dacă tarifele de administrare forfetare prevăzute în clauza care figurează la punctul 5.2 din condițiile generale de vânzare se încadrează în noțiunea „tarif pentru transportul aerian de pasageri” în sensul Regulamentului nr. 1008/2008 și, prin urmare, dacă această clauză poate beneficia de libertatea de stabilire a tarifelor prevăzută la articolul 22 alineatul (1) din acest regulament, este necesar să se arate că scopul Directivei 93/13, în conformitate cu articolul 1 alineatul (1) din aceasta, este de apropiere a dispozițiilor statelor membre privind clauzele abuzive în contractele încheiate între un vânzător sau furnizor și un consumator. Este vorba, astfel, despre o

directivă generală privind protecția consumatorilor, care este aplicabilă în toate sectoarele de activitate economică. Această directivă nu are ca obiectiv restrângerea libertății de stabilire a tarifelor a transportatorilor aerieni, ci vizează obligarea statelor membre să prevadă un mecanism care să asigure ca orice clauză contractuală care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale să poată fi controlată pentru a aprecia eventualul său caracter abuziv în scopul asigurării protecției care trebuie acordată consumatorului ca urmare a faptului că acesta se află într-o situație de inferioritate față de vânzător sau furnizor în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 51 și jurisprudența citată).

- 45 În acest context, inaplicabilitatea directivei menționate în domeniul serviciilor aeriene reglementat de Regulamentul nr. 1008/2008 ar putea fi admisă numai cu condiția ca aceasta să fie prevăzută în mod clar de dispozițiile acestui regulament. Or, nici modul de redactare a articolului 22 din Regulamentul nr. 1008/2008, referitor la libertatea de stabilire a tarifelor, nici cel al altor dispoziții din regulamentul menționat nu permit să se deducă o astfel de concluzie, chiar dacă Directiva 93/13 era deja în vigoare la data adoptării regulamentului respectiv.
- 46 Nu se poate deduce din obiectivul urmărit de articolul 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008 nici că contractele de transport aerian nu ar fi supuse respectării normelor generale de protecție a consumatorilor împotriva clauzelor abuzive.
- 47 În această privință, Comisia arată în mod întemeiat că libertatea de stabilire a tarifelor prevăzută la articolul 22 din Regulamentul nr. 1008/2008 este rezultatul unei eliminări progresive a controlului prețurilor exercitat de statele membre pentru a deschide sectorul către concurență. Astfel cum a arătat avocatul general Bot la punctul 27 din Concluziile prezentate în cauza Vueling Airlines (C-487/12, EU:C:2014:27), liberalizarea pieței aeriene avea scopul de a obține o mai mare diversificare a ofertei, precum și stabilirea unor tarife mai reduse în beneficiul consumatorilor. Astfel, Regulamentul (CEE) nr. 2409/92 al Consiliului din 23 iulie 1992 privind tarifele serviciilor aeriene pentru transportul de pasageri și de marfă (JO 1992, L 240, p. 15), abrogat prin Regulamentul nr. 1008/2008, indica în al cincilea considerent că era necesară „completarea stabilirii libere a tarifelor cu dispoziții adecvate intereselor consumatorilor și industriei”.
- 48 Hotărârea din 18 septembrie 2014, Vueling Airlines (C-487/12, EU:C:2014:2232), nu poate să conducă la o concluzie diferită. În acea hotărâre, Curtea a considerat că articolul 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008 se opune unei reglementări precum cea în discuție în acea cauză, care are scopul de a obliga, în toate împrejurările, transportatorii aerieni să transporte bagajele înregistrate ale pasagerilor lor fără a putea solicita suplimentarea prețului pentru acest transport. În schimb, Curtea nu a declarat nicidecum că libertatea de stabilire a tarifelor se opune, în general, aplicării oricărei norme de protecție a consumatorilor. Dimpotrivă, Curtea a indicat că, fără a aduce atingere aplicării în special a normelor stabilite în materie de protecție a consumatorilor, dreptul Uniunii nu se opune ca statele membre să reglementeze aspecte privind contractul de transport aerian, în special în scopul de a proteja consumatorii împotriva practicilor abuzive, sub rezerva de a nu repune în discuție dispozițiile privind stabilirea tarifelor din Regulamentul nr. 1008/2008 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 septembrie 2014, Vueling Airlines, C-487/12, EU:C:2014:2232, punctul 44).
- 49 Prin urmare, nu se poate deduce din hotărârea menționată că articolul 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008 se opune aplicării unei reglementări naționale care transpune dispozițiile dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor, precum cele din Directiva 93/13.
- 50 Rezultă din considerațiile care precedă că libertatea de stabilire a tarifelor pentru serviciile aeriene din cadrul Uniunii, consacrată la articolul 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008, nu se opune aplicării unei astfel de reglementări naționale la clauzele din contractele de transport aerian.

- 51 Un rezultat contrar ar avea ca rezultat privarea consumatorilor de drepturile conferite acestora de Directiva 93/13 în domeniul stabilirii tarifelor serviciilor aeriene și ar permite ca transportatorii aerieni, în lipsa oricărui control, să poată include în contractele încheiate cu pasagerii clauze abuzive în ceea ce privește stabilirea tarifelor.
- 52 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la a doua întrebare că articolul 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca aplicarea unei reglementări naționale de transpunere a Directivei 93/13 să poată avea ca rezultat declararea nulității unei clauze cuprinse în condițiile generale de vânzare, care permite să se perceapă tarife de administrare forfetare separate de la clienții care nu s-au prezentat la un zbor sau care și-au anulat rezervarea.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 53 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a patra) declară:

- 1) **Articolul 23 alineatul (1) a treia teză din Regulamentul (CE) nr. 1008/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 septembrie 2008 privind normele comune pentru operarea serviciilor aeriene în Comunitate trebuie interpretat în sensul că, la publicarea tarifelor pentru transportul aerian de pasageri, transportatorii aerieni trebuie să indice, în mod separat, cuantumurile datorate de clienți cu titlu de taxe, tarife de aeroport și alte tarife, impuneri, tarife suplimentare și comisioane vizate la articolul 23 alineatul (1) a treia teză literele (b)-(d) din acest regulament și, în consecință, nu pot include, nici măcar parțial, aceste elemente în tariful pentru transportul aerian de pasageri, prevăzut la articolul 23 alineatul (1) a treia teză litera (a) din regulamentul menționat.**
- 2) **Articolul 22 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1008/2008 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca aplicarea unei reglementări naționale de transpunere a Directivei 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii să poată avea ca rezultat declararea nulității unei clauze cuprinse în condițiile generale de vânzare, care permite să se perceapă tarife de administrare forfetare separate de la clienții care nu s-au prezentat la un zbor sau care și-au anulat rezervarea.**

Semnături